

Bilaga.

BARNHUSETS FÖRSAMLINGSBILDNING OCH KYRKO-
BOKFÖRING.

Vid sidan av de territoriella och nationella församlingarna i Stockholm ha sedan gammalt funnits vissa smärre församlingar med egen kyrkobokföring. Det är här fråga om dels församlingar av främmande trosbekännelse, dels församlingar, knutna till vissa institutioner. För forskningen i kyrkoarkiven medför det enligt erfarenhetens vittnesbörd avsevärda svårigheter, att de yttre dragen av dessa smärre församlingars historia och organisation äro föga kända. Därtill kommer den ännu större olägenheten, att det är synnerligen oviss, i vilken utsträckning de smärre församlingarnas kyrkobokföring varit självständig eller endast utgjort en av praktiska skäl betingad dubbling av huvudförsamlingarnas bokföring. Som ett första bidrag till utredningen av dessa frågor framlägges efterföljande översikt över barnhusförsamlingens yttre öden och dess kyrkobokföring.

Barnhusförsamlingen är att räkna till huvudstadens äldsta icke-territoriella församlingar. Sedan ett 1624 upprättat barn- och tukthus råkat i lägervall, erhöi dåvarande hovpredikanten Johannes Matthiæ 1633 efter egen ansökan privilegium å ett orphanotrophium, d. v. s. en vårdanstalt för fattiga föräldralösa barn.¹ Privilegiebrevet av nyssnämnda år stadfäste bland annat kungl. maj:ts donation till den nya inrättningen av en tomt å Norrmalms västra del vid S. Clara gårde — i den trakt, där ännu namnet Barnhusgatan erinrar om institutionens tidigare förläggning. Kungl. maj:ts medgav också, att »der må hålles gudstiensten på wahnlige dagar, om så kan behöffuas, och een chronones ödeplatz derhoos till de dödas begrafning consecreres och uttwällies.»² Denna begravningsplats, barnhuskyrkogården, blev sedermera platsen för S. Olofs kapell och dess efterträdare, Adolf Fredriks kyrka. Ytterligare föreskrev privilegiebrevet, att en skola skulle upprättas vid barnhuset.

Sedan detta till en början varit förlagt till de gamla klosterbyggnaderna på Gråmunke- eller Riddarholmen, kunde det hösten 1638 fortsätta sin verksamhet i de nyuppförda byggnaderna på Norrmalm. Ett inventarium 1638 ^{30/9} ³ upp-tager i tredje huset i övre våningen två kamrar, som prästen innehar, kyrkan och förstugan, bänkar i kyrkan och predikstol⁴ samt »een stäfferat altar taffla».⁵

Beträffande de kyrkliga förhållandena i övrigt på Norrmalm bör här anmärkas, att hela denna stadsdel tidigast utgjorde en enda församling, Norrmalms, med Klara kyrka som församlingskyrka. Först 1643 avsondrades området östra del som en självständig församling, Jakobs. På 1670-talet började separatiska rörelser med självständig församlingsbildning som mål göra sig gällande i Klara och Jakobs församlingars nordliga delar, knutna till respektive S. Olofs och S. Johannes' kapell. Medan S. Olofs församling enligt kungl. resolution 1773 ^{30/11} av-

¹ Av nyare arbeten rörande barnhuset och dess historia hänvisas särskilt till Sigfrid Wieselgren, Sveriges fängelser och fängvård från äldre tider till våra dagar, Stockholm 1895, Jos. Müller, Fattigvården i Stockholm från äldre till nyare tid, Stockholm 1906, och Torsten Petersson, Översikt över allmänna barnhusets historia, Stockholm 1927. Jfr även utredning av dåvarande stadsjuristen Halvar G. F. Sundberg i stadskollegiets utlåtanden och memorial, nr 61, Stockholms stadsfullmäktiges handlingar 1929. — Ytterst litet är dock att hämta ur dessa arbeten beträffande barnhusets kyrkoförsamling.

² Se Torsten Petersson, a. a., Bil. 1.

³ Barnhusräkenskaper 1636—1639, sid. 100, 102, 104, riksarkivet (kammararkivet).

⁴ Ibid., sid. 100.

⁵ Ibid., sid. 104.

sondrades som självständig under namn av Adolf Fredriks församling, blev S. Johannes' församling helt självständig först 1907 ^{1/5}.

Under barnhusinstitutionens första tid var Johannes Matthiæ själv även anstaltens predikant och kvarstod tydligtvis såsom sådan ännu någon tid efter det han avgått från föreståndarebefattningen. Till efterträdare som barnhuspredikant fick han Johannes Campanius, vilken förekommer i anstaltens räkenskaper åtminstone från slutet av 1638 men efter ett fåtal år lämnade befattningen för sin resa till Norra Amerika, där hans kyrkliga verksamhet bland annat fick sitt litterära uttryck i den bekanta »indiankatekes» eller »Lutheri Catechismus, öfversatt på american-virginiska språket», vilken visserligen först 1696 utgavs av trycket.

I övrigt kan här ej bli fråga om att framlägga någon barnhusförsamlingens »series pastorum». Det må blott erinras om att under anstaltens första tid var med predikantbefattningen även förenad befattningen som institutionens præceptor eller lärare.

Efter förut fattad plan förlades intill barnhuset även ett tukthus, vars byggnad i det stora hela synes varit färdig 1648, varjämte man till en ny anstalt invid detta började på 1660-talet även överföra fångarna från den s. k. Smedjegården i kungl. slottet, varefter fängelset på sin nya plats ärvde den gamla beteckningen Smedjegården. På 1660-talet tillkom ytterligare ett s. k. hantverks-hus, vilket skulle betjäna de hantverk och småindustrier, som bedrevs i anslutning till straffarbetet i dess olika former i nu nämnda anstalter. Härutöver funnos anläggningar av olika slag, bland annat en stor trädgård — ungefär å platsen för nuvarande Norra Latinläroverkets tomt — med kugelbana, värds-hus och biljard etc.¹ Hela detta område, omfattande trakten mellan Drottninggatan, Wallingatan (förut Rörstrandsgatan) och Tunnelgatan (förut Barnusträdgårdsgatan) ned till Klara sjö (Barnhusviken) bildade en värld för sig.

Området låg visserligen inom Klara församling, men där saknades tydligen icke tendenser från barnhusets sida att utöka detta område i syfte att därav skapa en även territoriellt självständig kyrklig församling. Dessa tendenser följdes emellertid med största uppmärksamhet av moderförsamlingen, som utan vidare slog ned varje försök till ett mera självständigt utprädat barnhusförsamlingens sida. I motsats mot S. Olofs, sedermera Adolf Fredriks församling, lyckades sålunda barnhusförsamlingen icke territoriellt bryta sig ur moderförsamlingen Klara, och när sedermera den särskilda själavården vid barnhusförsamlingen upphörde, införlivades församlingen helt naturligt med Adolf Fredriks församling.

Redan 1641 klagas det i konsistoriet över den tredje barnhuspredikanten i ordningen, Laurentius Johannis Lundius, som »tagit sigh före att messa och predica», att han dragit en stor del av Klara församling till barnhuset. Han tillsades »att hålla sigh in om sine terminos» och förskaffa sig skriftlig instruktion om dessa.² Någon sådan företeddes emellertid ej av Laurentius, då ärendet åter kom före i konsistoriet följande år. Efter ytterligare förhandling förmanades han att icke befatta sig med någon Norrmalms församlings ledamot, »alldenstund Norrmalm är een ecclesia för sigh, och barnhuset för sig sielft».³ Som ovan påpekats, utgjorde Norrmalm en enda församling under Klara kyrka intill 1643, då dess östra del avsondrades som en självständig församling, Jakobs.

Närmaste överinseendet över barnhuset utövades — givetvis under överståthållarämbetets högsta uppsikt — av magistraten genom en barnhusdirektion

¹ Jfr A. Sjögren, Drottninggatan genom tiderna, Stockholm 1923, sid. 93—94 o. sid. 107 ff.

² Stadskonsistoriets arkiv, protokoll 1641 ^{2/8} (sid. 147), stadsarkivet.

³ Ibid., protokoll 1642 ^{20/2} (sid. 2), stadsarkivet. — Om Laurentius Lundius och stads-konsistoriet jfr även N. Staf, S. Klara kyrka. I. Församlingshistoria, sid. 43—44 (Sveriges kyrkor, Stockholms kyrkor, Band VI, Häft. 1, Klara kyrka, Stockholm 1927).

bestående av tre personer, bland vilka åtminstone en skulle vara ledamot av magistraten. I frågor rörande kyrkoförsamlingen hade tydligen magistraten och stadskonsistoriet att konferera med varandra. Barnhusprästernas försök att vidga sin verksamhet liksom den nya församlingsdelningen på Norrmalm och liknande frågor aktualiserade givetvis kravet på tydligt fastställda gränser för församlingarna och deras prästerskaps befogenheter. I detta ärende avlät magistraten 1645 en skrivelse¹ till kungl. maj:t, antagligen efter någon förhandling med konsistoriet, varvid bland annat, angående amiralitetets och barnhusets predikanter, framhölls, det de »borde inga andra sigh inställa hoos och någon tjänst göra än dem som särdeles och eenskijlit admiralitetetz och barnhusetz dagelige tjänare woro och der i wistas».²

Innebörden av 1641 och 1645 års principuttalanden är alltså, att barnhusprästerna ej skulle få utsträcka sin verksamhet utanför sitt egentliga område men å andra sidan inom sin verksamhetskrets vara befriade från intrång av andra präster. Som det snart skulle visa sig, hade dock ej klarhet vunnits om vilka befogenheter barnhusprästerna ägde att utöva.

Inom kort utbröt ånyo strid mellan barnhusprästen och Klaraförsamlingens kyrkoherde, sedan Matthias Luttenius tillträtt befattningen som barnhusets predikant och præceptor, en konflikt som skärptes då den stridbare Samuel Hammarinus 1647 utnämndes till kyrkoherde i Klara församling. Hammarinus beklagade sig i konsistoriet över barnhuspredikantens intrång i Klaraförsamlingen. Konsistoriet fann saken tämligen bagatellartad. Ärkebiskopen, som var närvarande vid ärendets slutbehandling 1649, ansåg sig emellertid böra ge Matthias Luttenius en admonition. Han påpekade, liksom han gjort föregående året, att som »deet ähr icke någon församling eller pastorat uthan itt barnhus», så hade barnhuspredikanten ej att befatta sig med någon utom barnhuset. Men därjämte tillade han ytterligare inskränkningar, som tyckas gå över 1641 års förklaring. Barnhuspredikanten hade sålunda enligt hans mening endast att kristna barnhusfolkets barn men ej att viga brudar, absolvera eller taga påskpenningar (paschalia).³ Klarakyrkoherdens övermyndighet underströks: han var enligt ärkebiskopens hänvisning till ett k. maj:ts brev »pastor öfver S. Clara och barnhuset», men Matthias »diaconus, præceptor och som then ther skall haffua curam om barnen, at dee lära sina christendomsstycker».⁴

Det förefaller som om efter detta alla expansionsförsök från barnhuspredikantens sida hade blivit stäckta. Ja, det gick så långt, att man till och med tycktes anse hans syssla överflödig eller i alla händelser indrog hans lön. Lars Nessenius, som, efter att under senare halvåret 1659 ha uppehållit predikantbefattningen efter Matthias Luttenius' frånfalle, från och med 1660 tillträdde samma befattning,⁵ klagade 1668 inför konsistoriet, att borgmästare och råd indragit hans lön vid barnhuset »och willia intet längre ther underhålla någon präst».⁶

Mycket riktigt saknas också i barnhusräkenskaperna för åtskilliga år framåt något ordinarie anslag i staten till en predikant. I stället för den åtminstone

¹ Inlevererad i kansliet den 11 augusti s. å. enligt påteckning.

² Acta ecclesiastica Stockholms stad, Smärre församlingar, samt Diverse handlingar, fasc. »Acta ecclesiastica. Stockholms stad», riksarkivet. — Jfr Staf, a. a., sid. 35, 44.

³ Stadsconsistoriets protokoll 1648 ³¹/₁ (sid. 57), ²⁹/₈ (sid. 67), ⁷/₈ (sid. 70—72), 1649 ¹⁷/₁ (sid. 98—99). — Om striden se även Staf, a. a.

⁴ Stadsconsistoriets protokoll 1649 ¹⁷/₁ (sid. 99). Vilket kungl. brev ärkebiskopen åsyftar med sin hänvisning är ovisst. Det ligger närmast till hands att gissa på drottning Kristinas kollationsbrev 1647 ²⁷/₁₀ för Hammarinus till kyrkoherdebefattningen i Klara (riksregistraturet 1647, fol. 2951 v.—2952 v.). Brevet innehåller emellertid icke ett ord om barnhuset eller något dess förhållande till Klara församling eller dess prästerskap.

⁵ Barnhusets räkenskaper 1659, sid. 87 och 1663, sid. 105—106.

⁶ Stadsconsistoriets protokoll 1668 ¹⁹/₈, sid. 212—213.

tills vidare indragna predikantsysslan inrättades däremot nyssnämnda år, 1668, en självständig præceptorsbefattning, vars första innehavare blev Olaus Cumblæus.¹ Till sin hjälp fick denne från och med slutet av 1672 en underpræceptor.² Præceptorerna hade givetvis i första rummet att sörja för barnens kristendoms-kunskap och övertogo sålunda barnhuspredikantens uppgift i denna del.

Ända från 1668 till Lars Nessenius' död ett årtionde senare fanns icke någon predikantbefattning upptagen på barnhusets stat. Emellertid rådde det egen-domliga förhållandet, att Nessenius icke desto mindre fortfor att vara predikant vid barnhuset. Av staden erhöill han blott ett och annat tillfälligt, mindre understöd men hade i övrigt att leva på »hwad i hâfwor och bækkenen falla kan».

Frestelsen låg kanske nära för honom att föröka sina magra inkomster genom kyrkliga förrättningar även utom barnhuset. I varje fall klagade 1671 kaplanerna vid Klara församling i konsistoriet över barnhuspredikanten, att han begravde lik, kristnade barn och vigde folk, som tillhörde Klara församling.³ Nessenius uppgav sig visserligen blott betjäna dem, som tillhörde barnhusförsamlingen, men begärde samtidigt, att »hans lägenheet måtte ansees, att han sliter uthan lägenheet och löön».⁴ Han tillhölls emellertid bestämt att hålla sig uteslutande till dem inom barn- och tukthuset.⁵

Beträffande sistnämnda anstalt samt den vid densamma belägna smedjegården och de där förvarade fångarna framhåller överståthållaren Rålamb i ett brev till magistraten den 16 februari 1674, hurusom Svea hovrätt klagat över bland annat den bristfälliga eller obefintliga själavården hos smedjegårdens fångar. Rålamb uppmanar därför magistraten, enkannerligen barnhusdirektionen, att laga så att barnhuspredikanten, när han besöker de häktade i tukthuset, utsträcker sin själavård även till de dödsdömda eller eljest fängslade i smedjegården.⁶ Överståthållarens direktiv svävade emellertid något i luften, då ju som förut framhållits en officiell predikantbefattning vid barnhuset icke existerade denna tid.

Emellertid har staden härigenom tydligen ansett sig nödsakad att vidtaga någon åtgärd för själavården bland fångarna över huvud. Den 22 januari 1675 resolverade nämligen magistraten, att Lars Nessenius skulle årligen bekomma 100 daler kopparmynt mot det att han predikade för fångarna i tukthuset samt lika mycket av barnhuskassan, »skolandes han och bekomma hwad uti hâfworne der faller».⁷ Häri ha vi säkerligen att se den första anstalten till en fängelsepredikantbefattning i Stockholm.

Med Nessenius' efterträdare, den förutnämnda præceptoren vid barnhuset Olaus Cumblæus, fick barnhusförsamlingen 1679 ånyo en ordinarie predikant.⁸ Præceptorsbefattningen, som från och med Cumblæus hade en självständig företrädare, övergick samtidigt till annan innehavare. Från Cumblæus' tjänstetid vid barnhuset är i övrigt intet märkligt att anföra. Hans död 1689 blev dock på sätt och vis orsak till en ny tingens ordning inom barnhusförsamlingen.

Närmaste anledningen var bekymret för själavården bland fångarna. Med anledning av ett nyligen inträffat fall uppmanade konsistoriet barnhusprästens änka, att så framt hon ville njuta nådeåret, skulle hon försörja barnhuset med präst ej blott för predikande i kyrkan utan ock med fångarnas besökande.⁹ Vid en senare session godkände konsistoriet den nådårspredikant, Nils Norander, med vilken hon träffat överenskommelse. Denne förklarade sig också villig att predika

¹ Barnhusets räkenskaper 1668, sid. 384.

² Barnhusets räkenskaper 1672—1673 ²⁰/₄, sid. 541.

³ Stadsconsistoriets protokoll 1671, sid. 252, 263—264.

⁴ Ibid., sid. 252.

⁵ Ibid., sid. 263—264.

⁶ Brev från överståthållaren till magistraten, vol. 1, 1674—1678, fol. 1, stadsarkivet.

⁷ Magistratens civilprotokoll 1675, fol. 22, stadsarkivet.

⁸ Barnhusets räkenskaper 1679, sid. 403.

⁹ Stadsconsistoriets protokoll 1689, ²⁰/₁₀, sid. 172.

i barnhuset samt även undervisa fångarna i deras kristendom, det sistnämnda dock blott i mån av förmåga, då lönen nu var mindre än förr och arbetet alltför betungande för den ringa lönen. Beträffande denna punkt förklarade sig preses vilja fråga borgmästaren De la Vallée, vem som skulle informera fångarna i deras kristendom.¹

De la Vallées egen verksamhet som ledare för barnhuset jämte tukthuset och hantverkeriet hade dock under tiden blivit föremål för sträng kritik, som resulterade i tillsättandet 1690 av en särskild kommission för undersökandet av barnhusets tillstånd.

Samtidigt hade magistraten och barnhusdirektörerna på uppdrag av överståthållaren, sedan konsistoriet tillskrivit Svea hovrätt i ärendet, undersökt möjligheterna för underhåll av en lärd och skicklig präst vid barnhuset, som icke bara skulle sköta sin ordinarie tjänst vid barnhuskyrkan utan även besöka fångarna i tukthuset och särskilt de livdömda i smedjegården. Magistratens skrivelse och barnhusdirektörernas förslag, vilket bland annat gick ut på en territoriell utvidgning av barnhusförsamlingen, föredrogos i slutet av år 1690 i konsistoriet, som dock med skärpa avvisade de i skrivelserna framlagda reformplanerna såsom allt för mycket inkräktande på moderförsamlingens, Klara, rättigheter.²

En hänvändelse från överståthållaren och magistraten till kungl. maj:t med förslag till medel för avlönande av en barnhuspredikant vann ej heller kungl. maj:ts bifall. I stället ansåg sig kungl. maj:t hellre av egna medel böra underhålla en dylik, dock väl kvalificerad predikant. Ett kungl. brev 1690 ³/₁₂ till överståthållaren³ omförmäler, att bemälda predikant förutom vad som vid barnhuset kunde komma ifråga beträffande inkomstförmåner hädanefter hade att genom statskontoret utfå 300 daler silvermynt årligen eller lika mycket som kungl. maj:ts gardes- och regementspräster.

Överståthållarens brev till stadskonsistoriet 1690 ¹²/₁₂ meddelade detta kungl. maj:ts beslut, framhållande, att »man widh staden inga uthvägar kunnadt föreslå», varvid samtidigt underströks att predikanten jämväl skulle sörja för själavården bland fångarna och särdeles de livdömda. I fråga om val av prästman skulle konsistoriet och magistraten samråda.⁴

Den förste prästmannen vid barnhuset enligt den nya förordningen blev kyrkoherden i Norrtälje, Anders Hagberg, som 1691 ¹⁰/₆ erhöll ärkebiskopens kollation och stadfästelse »att vara pastor och själasörjare wid barnhuset».⁵ Nu nämnda årtal, 1691, utgör ett gränsdatum för en ny period i barnhusförsamlingens historia. Detta förklarar också, att äldre författare som Elers — och andra efter honom — kunnat förklara, att barnhusförsamlingen 1691 blev självständig efter att tidigare ha legat under Klara församling. I själva verket kom barnhusförsamlingen aldrig att frigöra sig från moderförsamlingen, även om den tydligen i vissa avseenden hade självständig kyrkobokföring, dock strängt begränsad till de personer, vilkas verksamhet var förlagd till barnhusområdet.

De nya grunderna för barnhuspredikantens underhåll medförde tydligen också att han hädanefter utrustades med kungl. fullmakt. Detta var fallet redan med ovannämnde Anders Hagbergs efterträdare, Erik Fors, som 1696 ¹⁷/₁₁ erhöll kungl. fullmakt »till att vara predikant wid Barnhuset här i Stockholm».⁶ I försättningen tituleras dock barnhuspredikanten *kyrkoherde* i de kungliga fullmakterna, och detta blev också hans officiella titel.

¹ Stadskonsistoriets protokoll 1689 ⁹/₁₁, sid. 187—188.

² Stadskonsistoriets protokoll 1690 ²²/₁₀ (sid. 232) och ⁵/₁₁ (sid. 236 b.) samt acta s. å., nr 159. — Jfr även Staf, a. a., sid. 45.

³ Överståthållarämbetets kansli, kungl. brev 1690, stadsarkivet.

⁴ Överståthållarens brev i konsistoriets acta 1691, nr 143.

⁵ Konsistoriets acta 1690, nr 143. — Hans lön utgick tydligen från 1691 ¹/₆ — se barnhusets räkenskaper 1691, sid. 396.

⁶ Riksregistraturet 1696 ¹⁷/₁₁ (fol. 358 v.—359 r.), riksarkivet.

Emellanåt kunde någon av præceptorerna också biträda barnhuspredikanten vid själavården. En mera tillfällig kaplans- eller komministerbefattning vid sidan av predikantbefattningen utvecklades till en fast komministerbefattning 1740, vilket år en dylik första gången upptages som ordinarie å barnhusets lönestat.¹

Livet inom barnhusförsamlingen förlöt i allmänhet lugnt. Någon gång drogos vissa konflikthanledningar inför konsistoriet, och då var det i allmänhet fråga om intrång, som skulle skett från barnhusförsamlingens sida i moderförsamlingen Klara eller försök från barnhuspastorn att överskrida området för sin befogenhet. Sålunda anmäldes 1743 i konsistoriet, att barnhuspastorn Andreas Sahlmenius till sin hjälp kallat en studiosus, som av konsistoriet i Härnösand erhöill tillstånd att antaga ordines sacros, varefter han även blivit prästvigd.² Stadskonsistoriet framhöll det oegentliga i att barnhuspastorn »vocerat sig en adjunctum», då han själv »intet är insatt wid någon ordentelig indelt församling». Sahlmenius undskyllde sig med sin obekantskap med konsistoriets föreskrifter och hänvisade i övrigt till sina företrädares praxis samt företedde sin kungliga fullmakt. Här emot invändes, att den sistnämnda icke tillade honom någon sådan rättighet.³

En förbättring i sina tjänstevillkor erhöill barnhuspräster 1780 ¹⁸/₁, då ett kungl. brev av detta datum medgav dem rättighet att räkna dubbla tjänstår.⁴ Men då hade å andra sidan barnhusförsamlingen icke långt kvar av sin tillvaro.

Sedan församlingens siste kyrkoherde, Magnus Hjortsberg, 1784 ⁷/₉ erhöillit kungl. fullmakt å kyrkoherdesysslan i en landsortsförsamling, anslogs hans befattning vid barnhuset ledig.⁵ Vikarie utsågs, och förhandlingar rörande lämplig ordinarie tjänst innehavare pågingo en tid framåt. Platsen kom emellertid aldrig att besättas. Orsaken härtill var en reform, som vid denna tid genomfördes i fråga om barnhusets förvaltning. Enligt kungl. maj:ts brev 1785 ⁴/₅ till överståthållaren sammanslogos nämligen stora barnhuset och politibarnhuset till en enda institution under gemensam förvaltning, varjämte förbättringar och besparingar genomfördes beträffande den ekonomiska driften.⁶ I samma brev föreskrevs också till besparings vinnande, att »kyrkostaten» vid barnhuset skulle indragas och själavården därstädes överflyttas till kyrkoherden i den närbelägna Adolf Fredriks kyrka, vilken kyrkoherde också hade att tillse, att barnen behörigen undervisades i kristendom av sina lärare.

I stadskonsistoriet föredrogs den 28 februari 1786 överståthållarens skrivelse av den 25 i samma månad med närmare besked i nyssnämnda ärende, varvid också meddelades överståthållarens anmodan till barnhusdirektörerna att låta från barnhuskyrkans predikstol på fastlagssöndagen kungöra, att gudstjänsten därstädes komme att upphöra med söndagen därpå, som var första stora bönedagen eller 3 mars.⁷ Därmed hade barnhusförsamlingen upphört att existera efter en 150-årig tillvaro.

Som av framställningen ovan göres tydligt, hade man visat stor obenägenhet att erkänna barnhusförsamlingen som en verkligt självständig församling och detta icke blott från moderförsamlingen Klaras sida utan även från konsistoriets, i vilken sistnämnda institution det ännu så sent som 1743, såsom ovan anförts,

¹ Barnhusets räkenskaper 1740, sid. 36.

² Stadskonsistoriets protokoll 1743 ²²/₂, sid. 34—35.

³ Ibid., 1743 ⁸/₂, sid. 46—49.

⁴ Stadskonsistoriets protokoll 1780 ²²/₂ (sid. 19—20).

⁵ Byggnings- och ämbetskollegiets protokoll uti barnhusmål 1784 ³⁰/₉ (fol. 1 r.—2 v.) barnhusets arkiv, riksarkivets Östermalmsavdelning.

⁶ Överståthållarämbetets kansli, kungl. brev 1783—1786.

⁷ Stadskonsistoriets protokoll 1786 ²⁸/₂ (sid. 67—68).

framhölls, att barnhuspastorn icke vore insatt »wid någon ordentelig indelt församling». Påpekandet är ju också riktigt, om med »indelt» åsyftas en självständig *territoriell* församling, territoriellt helt skild från Klara församling.

I övrigt torde man icke kunna bestrida barnhusförsamlingens existens som en liten kyrklig församling för sig. Det framgår redan därav, att församlingen åtminstone från och med 1600-talets sista år samt till församlingens upphörande 1785 tydligen förde en självständig kyrkobokföring. De tvistigheter mellan barnhus- och Klaraförsamlingarna, varpå i det föregående meddelats prov, ådagalägga även, att barnhuspredikanten i sin lilla menighet fullgjort vanliga kyrkliga förrättningar men att han också strängt tillhållits att icke sträcka sig utöver denna menighet och ingripa i Klara församlings angelägenheter utan vederbörligt tillstånd av det ordinarie prästerskapet därstädes.

När fråga i januari 1689 var uppe i stadskonsistoriet angående äntligt genomförande av den nya kyrkolagens föreskrift om katekismiförhör, beslöts det, att i de församlingar, däribland barnhuset, där ottesång ej förekom, skulle dessa förhör hållas på onsdagarna.¹ Även i detta fall förefanns sålunda en viss likstälthet mellan barnhusförsamlingen och övriga församlingar.

Däremot torde det vara ovisst om någon reguljär kyrkobokföring under barnhusförsamlingens tidigare tillvaro ägt rum vid barnhuset. Möjligen kan det hela ha inskränkt sig till kladdanteckningar, varvid det ålegat barnhuspredikanten att till prästerskapet i Klara inkomma med uppgifter om kyrkliga förrättningar. Under denna tid av barnhusförsamlingens tillvaro skulle sålunda någon *självständig* kyrkobokföring ej ha ägt rum i barnhusförsamlingen. Tyvärr finns det föga utsikt att komma till klarhet på denna punkt, då Klaraförsamlingens äldsta arkiv till tiden före 1700-talets mitt i allmänhet är spolierat. I barnhusförsamlingens äldsta inventarieförteckningar upptagas i varje fall inga kyrkoböcker före 1697.

Från och med detta år till barnhusförsamlingens upphörande föreligga emellertid kyrkliga längder av olika slag. Såsom av det ovanstående framgår, skedde genom kungligt beslut 1690 en nyordning beträffande grunderna för barnhuspredikantens avlöning och arbete. Den andre prästmannen i ordningen enligt de nya grunderna, Erik Fors, bekom också kunglig fullmakt 17 november 1696 å sin tjänst, och i fortsättningen erhöles barnhuspredikanterna alltid kunglig fullmakt.

Ehuru det i barnhuspastorn Erik Fors' fullmakt ej utsäges något härom, är det möjligt, att redan formen för hans utnämning förlänat honom en självständig ställning gent emot Klaraförsamlingen. I alla händelser upplade han den 1 maj 1697, då han tillträdde sitt ämbete vid barnhuset, en kyrkobok i folio, barnhusförsamlingens äldsta ännu bevarade, där han förutom inventarieförteckningar och diverse anteckningar om kyrkliga lokaliteter, gåvor till kyrkan etc. lade upp längder över döpta och vigda från och med maj 1697 samt över begravda från och med februari 1698. Den ovannämnda beklagliga luckan i Klaraförsamlingens äldre kyrkoarkiv omöjliggör fram till omkring 1700-talets mitt en jämförande undersökning mellan sagda församlings och barnhusförsamlingens ministerialböcker i och för en utredning huruvida en dubbelbokföring har ägt rum eller huruvida barnhusförsamlingen haft självständig kyrkobokföring.

Det sistnämnda torde emellertid vara förhållandet. En möjlighet till jämförelse med äldre tid i fråga om en viss serie, begravningslängderna, ge de i Klara kyrkoarkiv från 1680 bevarade kyrkoräkenskaper med däri ingående begravningsräkenskaper. De senare ge ju i viss mån en ersättning för Klara kyrkas förlorade, tidigare begravningslängder. Det visar sig då vid en jämförelse, att av de i barnhusförsamlingens begravningslängd från och med 1698 upptagna

¹ Stadskonsistoriets protokoll 1689 ²/₁ (sid. 4—6).

personerna ingen finnes införd i Klara kyrkas begravningsräkenskaper från motsvarande tid.

Att barnhusförsamlingen verkligen vid denna tid haft självständig kyrkobokföring blir ännu tydligare från och med 1700-talets mitt, då parallella serier av ministerialböckerna finnas för båda församlingarna. Det visar sig här vid en undersökning, att ingen av de i barnhusförsamlingens olika längder befintliga personerna upptagits i Klara församlings motsvarande ministerialböcker.

Med barnhusförsamlingens upphörande slutade givetvis även kyrkobokföringen vid barnhuset, där de sista anteckningarna — i födelse- och doplängden — infördes i mars 1786. Emellertid påträffas långt senare trenne från barnhuset härrörande död- och begravningsböcker för respektive åren 1864—1870, 1871—1895 och 1896—1910. Förekomsten av dessa beror emellertid ej på någon i senare tid skedd, ny församlingsbildning vid barnhuset utan på vissa rent praktiska skäl. Den 26 november 1864 ingick nämligen tjänstgörande predikanten vid barnhuset, komministern i Adolf Fredriks församling, Carl Er. Höök, med en ansökan till barnhusdirektionen om ökade löneförmåner. Han motiverade detta med betydligt ökade besvär för honom vid tjänsteförrättningarna, då sedan föregående års början inga lik längre finga begravas på Adolf Fredriks barnhuset närbelägna kyrkogård, och med upplägandet och förandet av en särskild död- och begravningsbok. Direktionen biföll sagda ansökan.¹ En undersökning av död- och begravningsboken för Adolf Fredriks församling under motsvarande tid ger vid handen, att det beträffande nyssnämnda död- och begravningsböcker för barnhuset endast är fråga om en dubbelbokföring.

¹ Barnhusdirektionens protokoll 9 december 1864, sid. 508, barnhusets arkiv, riksarkivets Östernalmshavdelning.

Gunnar Bolin

ÖVERSIKT

av

BARNHUSFÖRSAMLINGENS ARKIV.

A. I.

Husförhörslängder 1753—1785. 1 vol.

C.

Födelse- och dopböcker 1697 ¹/₅—1744. 1 vol.

Innehåller även *vigsel-* och *begravningsböcker* för samma tid, inventarieförteckningar 1697—1735, bänklängder 1711—1722, avskrifter av handlingar jämte anteckningar rörande Barnhusförsamlingen och dess prästerskap (bland annat »series pastorum») samt diverse andra anteckningar.

Födelse- och dopböcker 1745—1786 mars. 1 vol.

Innehåller även *vigsel-* och *begravningsbok* 1745—1785, förteckning över avrättade 1755—1771 och till dödsstraffet beredda livsfångar 1771—1804 samt inventarium 1745.

E.

Lysnings- och vigselböcker 1697—1785. Se ser. C.

F.

Död- och begravningsböcker 1697—1785. Se ser. C.

H. v.

Lysningshandlingar 1774—1784. 1 bunt.

N.

Inventarieförteckningar 1697—1745. Se ser. C.

O.

Bänklängder 1711—1722. Se ser. C.

P.

Övriga handlingar. Se ser. C.